

Sven E O Hort professor i sociologi vid Växjö universitet. Undervisar även i sociologi vid Södertörns högskola. Perioden 2000–2006 var han vid Södertörn ansvarig för högskolans utvärdering av storstadssatsningen i Haninge, Huddinge, Stockholm och Södertälje. Dessa anteckningar är skrivna utifrån erfarenheter gjorda dels i det samtida välfärdssamhällets utkanter – storstädernas förorter, storstadspolitiken och den därpå följande urbana utvecklingspolitikens domäner i Stockholmsområdet. Dels från Svenska Kommunförbundets FoU-råd 1998–2007 där särskilt kommundirektörerna i Piteå och Strömstad, Gusten Granström respektive Maj-Lis Cavalli-Björkman, liksom rådets dåvarande ordförande Carl-Olof Bengtsson, gav viktig input.

2020 – eller 2022? Välfärdskommunen mellan den murkna staten och det friska samhället

Till den politiska klassens wannabes, prospects och medlemmar – samt till en eller annan frivillig läsare:

”Den politiska passionen finns hos de främlingsfientliga. Det är på ont, men det tycks vara så. De andra politiska partierna administrerar och är knappast reformistiska längre. Moderniteten som politiskt projekt är som bortblåst.”

Johan Jönsson i Dagens Nyheter K 2008-12-06
(författare till *Arbetschema*)

Inledning: välfärdskommun mellan folk och stat

Farhågor för många, förhoppningar för andra, ett allmänt problem för tredje man? Från andra sammanhang och situationer i nuet känner säkert flera igen sig i den nu så uppburne diktarens politiska poetik. Ur led är tiden och det samhälle moderniteten är en del av. Passionen finns kvar blott bland de främlingsfientliga. Kan det verkligen vara så illa ställt? Är detta riktningen framåt mot 2020?

Med hjälp av tre raka frågor skall jag skjuta in mig på den politiska offentlighetens former, administrationen av välfärden och de politiska reformerna. Svaren, eller rättare sagt synpunkterna, desto krokigare, uttryck för både viljans optimism och intellektets pessimism. Så låter den inledande varningen. Den otålige – den rastlösa

nutidsmänniskan – kan gå direkt till avsnittet ”Välfärdskommunen: det nuvarande urverket i det svenska samhällsmaskineriet”, då halveras lästiden. Här blir det först några noteringar kring förutsättningarna för modernitetens ”institutionella demografi”. De tre frågorna lyder som följer:

1. Vilken struktur har varje enskilt samhälle i sin helhet?
2. Var står detta samhälle i människans historia och hur förändras det?
3. Vilka typer av människor dominerar i detta samhälle?

De är hämtade från C Wright Mills över stora delar av världen fortfarande lästa *Den sociologiska visionen* från 1959, översatt till svenska för första gången 1971, utgiven i en andra utgåva 1985 och sedan omtryckt flera gånger. Mills uppmanade sina kollegor att klargöra sambandet mellan människors upplevda problem, uttryckta genom privata bekymmer, och de allmängiltiga så som de kommer till uttryck i det offentliga samtalet. Han ville väva samman det biografiska och det historiska. Hur människor bär sin historia i ett sammanhang och skapar sin egen tids karaktärer – sin identitet, sin intersektionalitet, sitt kön, sin moral, sin religion, sin sexualitet – under betingelser de själva inte valt fullt ut eller ens tillnärmelsevis har full kontroll över.

Det vore en överloppsgärning att ens försöka besvara frågorna på dessa korta sidor. Men jag bär dem med mig – liksom poetens statement – när jag ger mig ut på djupt vatten och försöker blicka framåt från den horisont nuets ögonblick och det förgångna innebär. På kommunen, enkannerligen välfärdskommunen. Ett norskt uttryck lika användbart i det bara något litet mer centralistiska grannlandet i öster (Nagel 1991). Ett element i den samhällseliga struktur människor i Sverige med sina rutinhandlingar varje dag upprätthåller samtidigt som de i stort som smått bidrar till att omskapa den anno 2009. Säkert är att dessa funderingar antingen slår helt fel eller missar målet och träffar vid sidan. Mitt i prick vore bara ren tur.

Om kommunen kan vi raskt säga att den finns i den svenska vardagen, i de flesta människors liv mer än vad de och vi vanligtvis noterar. Kommunen upplevs sällan som bekymret eller ens det allmänna problemet, snarare dagis, fritis, skolan, äldreomsorgen, ”you name it”. Kommunen är i mångt och mycket ”samhället” när människor pratar om de vardagliga institutionerna och situationerna, om samhället.

Ibland ”staten” i någon diffus eller tydligt avgränsad mening, ibland faktiskt om något som många samhällsvetare förlägger utanför ”stat och kommun”, i ”civilsamhället”, ”third space” eller så. Men aldrig Marknaden, samhället reduceras mycket sällan till marknaden även om det t o m skulle kunna vara så att de flesta huvudsakligen lever bland och med månglare i ett marknadstält eller tempel. På marknaden härskar individen, aktören. kunden, köparen, konsumenten, kapitalisten, eller hur?

Tiden och samhället: var står de i dag efter september 2008? Mitt i krisen? Alla dessa värden som har försvunnit. Mänskliga skapelser som tillintetgjordes (jfr Berggren 2002). Pengar som gått upp i rök, jobb som inte längre finns. Fabriker som varslar och drar ner. Butiker som slår igen. Tjänste- och varumärken som bara upphört – såsom Lehmann Brothers – eller är på väg ut, t. ex. Saab, t. o. m. Volvo? Ja, varför inte Swedbank – vem sörjer Gotabanken? Värden. Också mänskliga värden av ickepekuniärt slag. Skapande förmågor som får se sig om efter nya uppgifter. Utmaningar som det så vackert heter i omvandlingstryckets lyrik.

Nya värden av olika slag har tillkommit, och/eller gamla kommit tillbaka – mest spektakulärt kanske med Barry, som de säger i Jakarta, och alla hans biljoner, en uppförstorad repris av den nu så förtalade Nils Åsling från Trångsviken. Men också med Michelle, Malia och Sasha – och Bo. Hoppets och förhoppningarnas familj. Värdegemenskapens återkomst? EU, Facebook, och twitter denna vår? Vad finns det för nya värden på Hisingen – och Angered – eller i Trollhättan/ywood, att trolla fram? Människor av kött och blod som varslas, studerar, numera kanske på jobbet i väntan på – ja, vaddå? Naturvetenskaplig grundforskning som infriar högst ställda förväntning och skapar jobb i kommuner som Göteborg, Lund, Växjö, Umeå och Uppsala. Eller dropoutande studenter som kombinerar och lägger ihop också bild, ljud och känsla? Somt består, annat förgår, allt fast förflyktigas inte på ett decennium eller så.

”Välfärds kommunen”, den svenska kommunen av dagens snitt, har den några värden som består – frågan här är om denna mänskliga skapelse överlever 2020? Tecknen finns på gatan, som mannen från Bronx en gång svarade sin grekiske kritiker (Berman 1986). Också kommunerna börjar krisa och varsla, skära ner. Vad har de då för värden som gör dem till överlevare, eller kommer de att sopas bort av tidens flod?

Likt alla små kooperativa butiker som blev Konsum Sverige; numera nära eller gröna Coop, och alla jordbrukskassor och sparbanker som slutade i Swedbank. Kommunen Sverige – utan V? Mera sannolikt omvandlas de till något nytt och annorlunda, eller bara något nygammalt? Kommer välfärd och kommun att gå skilda vägar – före 2020?

Tiden – framåt och bakåt – och hastigheten

2020 – om elva år då en ny amerikansk president förmodligen är inne på sitt fjärde år, från dagens utsiktspunkt mindre sannolikt sitt åttonde. Recessionen sedan länge övervunnen? Eller – den andra stora – depressionen? Ärren kvar? Allt bortglömt? I stället Chelsea Clinton, nu 40, på väg mot att bli USA:s första kvinnliga president? Eller är det förstafiolen i Mittens rike mediernas politaintment bryr sig mera om än västerlandets ledare? Hur snabbt går det egentligen? I den lite mindre skalan: nio miljoner människor har snart hunnit bli tio och fosterlandet är fortfarande en del av en europeisk union nu med eller utan Turkiet som största medlemsland? Finns varumärket Borg & Reinfeldt kvar på marknaden? Kanske bara Björn Borgs? Mick Jagger och Bossen åter på Ullevi där Svensis oldboys annars drar fulla PRO-hus? Har Knugen – 74 bast 2020, 76 2022 – abdikerat till förmån för kronprinsessan? Kommunerna då: fortfarande dryga 300, friganernas förlovade länder?

Vänd på steken: elva år tillbaka i tiden? 1998. Statsöverhuvudet kunde fira sitt 25:e år som regent i det lilla kungadömet i norr med sina 289 primärkommuner och 24 landsting. Nya i dag gamla och glömda sånger sjöngs året då Malia Obama föddes och nedgången i antalet levande födda började plana ut i Sverige; då 1930-talsgenerationen började gå i pension i stor skala; EU-medlemskapet var tre år gammalt; ett numera bortglömt valår då en man från Vingåker, senare Katrineholm, med nöd och näppe lyckades hålla sig kvar vid statsrodret. Veganer bråkade. Året för den stora postsovjetiska valutakrisen. SEB, Nordea och Swedbank hade så smått börjat etablera sig på andra sidan Östersjön. I Lettland hade den gamle KGB-bossen i Kandava blivit kommunalpolitiker som nu uppfostrades av Världsbanken, Socialstyrelsen samt inte minst svenska och danska vänortskommuner, jämte diverse internationella konsulter.

Tidshorizonten kan kännas kort för dem som levt längre än en fjärdedel av livet. Hastigheten desto snabbare. Många nu levande bär med sig erfarenheter och mer eller mindre diffusa minnen från 1900-talets tidigare decennier, från 30-, 40-, 50-, 60-, 70- och 80-talen. Andelen 100+ växer snabbt. Tiden bakåt är lång och för många väldigt konkret, tempot sjunker medan framtiden efter 2020 för de allra flesta ter sig mycket avlägsen och diffus. Många planerar för ålderdomen men bara de riktigt gamla tänker på begravning och kyrkogård.

Ett friskt samhälle – tidens människor i strukturerna

Är samhället friskt? Ja, inte är det sjukt hur dåligt än psykiatrin och tvångsvården av barn och ungdomar fungerar. Klimat- och miljöfreakar kan säkert med viss rätt anse det gängse sättet att leva vara sjukt. Sjuk är dock endast humorn. Och de riktigt sjuka människorna vad än Försäkringskassans rehabkedja får för sig. Friskt? Samhälle? Frågan låter sig således knappast entydigt besvaras vare sig 2009 eller 2020 (jfr Ahrne 2007). Men nog finns det något friskt och kapabelt över de människotyper som befolkar vardagens normalitet på lycksalighetens halvö? Samhällssystemets mer eller mindre tysta majoritet, ibland oerhört välartikulerad. Väljarna och de röstberättigade brukar ju knappast ifrågasättas även om EU-valen får ledarskribenter att längtansfullt blicka mot Belgien och efter medborgerlig röstplikt. Valfärdskommunens inbyggare, med ett danskt-engelskt uttryck – om danskar – ”welfare citizens”, deltar aktivt i valen till de lokala församlingarna. Medborgare i kommunen är de inte i Sverige men väl folkbokförda på en ort. Smaka på ordet, folk – och bokförd. Mantalsskriven hette det förr. Skattebetalare skall tilläggas om de flesta vuxna kommuninnevånare. Många tämligen välbetalda väljare som förnöjt e-deklarerar inte bara kommunalskatten utan också allt över brytpunkten jämte värnavgiften, kanske inte förälskat men ändå. Bland dessa en och annan verklig höginkomstberoende som ännu inte låtit skriva sig i paradisen, och så förstås de bidragsberoende – men däremellan?

Välståndsutvecklingen under 1900-talets andra hälft har förvisso inte suddat ut de sociala skillnaderna och gruppbildningarna men både enskilt och tillsammans befinner sig de flesta av gemenskapens medlemmar givet deras habitus på en ”ny och

högre nivå”. Den nedåtgående sociala mobiliteten skall inte underskattas, men tilltron till överskridandet av rådande skrankor och barriärer tillhör fortfarande gemenskapens grundläggande kännetecken (jfr Bergman 2009). Att skriva dikt är bara en av många karriärer mot höjderna, eller utför. Individualiteten har blivit vardagsmat, snart är ”alla” eller i varje fall många någon gång en ”kändis” även om hon eller han snabbt glöms bort igen. Småstjärna kanske. Det sena 1990-talets krisförlösare var inte minst oförvägna ungdomar som inte lät sig nedslås av vare sig den föregående efterkrigsgenerationens smärtsamma uppvaknande efter baksmällan eller de gamla sedvänjornas institutionella bojar.

1998 började många av det tidiga 1990-talets krissvenskar våga se ljuset i tunneln. IT-boomen med de många ungdomliga nyföretagarna var just på väg att spricka ut med den ryggsäcksförsedde Jonas Birgersson som förstanamn. Framtidsfabriken hette företaget. Han skulle följas av många men till skillnad mot den föregående boomens okrönte ledare, Refaat El-Sayed, slapp han fängelset. Individerna segrade 1998. Könet segrade, den första kvinnliga biskopen hade just tillträtt. Identiteten höjdes till skyarna – svenskheten inte riktigt lika högt då damfotbollslandslaget åkte dit mot Norge i VM-kvartsfinal? De sociala klasserna fick ta ett steg tillbaka (Greider 1998). Bakom allt tal om individualisering finner vi aktiva och framför allt interaktiva mänskliga varelser i olika figurationer och formationer. Gamla som unga. Kvinnor såväl som män. Barn inte minst. En av mina akademiska kollegor talar om en ”autonom solidaritet” efter att det gångna året ha ”djupintervjuat” arbetslösa såväl som företagsledare. Här finns en ”känsla för det allmänna” som inbegriper ”alla” och överskrider statens makt över det gemensamma. Samhället träder fram i egen gestalt (Jacobsson 2009). Staten och politikerna mäter sig ur i de intervjuades berättelser. Bristande tillit, säger några, sund misstro andra (Papakostas 2009).

Ändå: här finns en mänsklig gemenskap. Ett fält för koordinering och konkurrens där inte bara försörjningens och överlevandets institutioner i snäv bemärkelse ingår. Samhället. Nationen, som uppblandade vikingaättlingar runt Edinburgh säger (Ascherson 2002). Välj ett av alla dessa index och nog hamnar det samtida Sverige i topp eller i dess närhet. Stat och samhälle förenas i all sin motsägelsefullhet i förbluffande många fall i just kommunen. Välfärdskommunen. I vardagen. Ett åldrande samhälle har också blivit ett friskare samhälle. Också PROs, SPF:s och

många andra samfälligheters mer eller mindre slutna rum. Kommunen är öppen. För del allra flesta, inte alltid för Migrationsverkets lägerväntare, eller för de gömda. Ändå ett i många stycken attraktivt samhälle för dem som söker sig hit, långt ifrån tillräckligt i samtliga fall men ett fullvärdigt alternativ för dem som väljer eller tvingas att lämna sina tidigare bopålar bakom sig. Outsiders på väg att etablera sig vanligtvis på en bestämd plats. Möjligheter står till buds för många av dem som hamnat innanför och orkar ta för sig. Både inom och utom lagens ramar, marknadens gråzoner, civil olydnad med på kartan. Också för dem som bara har sina bojer att förlora även om handklovarnas påsättare alltjämt rör på sig. Emellanåt också ett låst samhälle, men med öppna gläntor? (Polanska & Papakostas 2009).

Morgondagens välfärd föds i de mänskliga gemenskapernas möten mellan dagens förväntningar och gårdagens förankringar. Nu levande släkten följs av de efterkommandes. Livet och döden skiftar plats. Byggnader reses och rivs. Fabriker stängs, verkstäder och kontor öppnas. Jord brukas och åkrar läggs i träda eller förvandlas till golfbanor. Slit och släng. Gamla prylar som betingar högsta pris i dag kan bli värdelösa i morgon. Och tvärtom. Tiden är inte allenarådande och mötena är näppeligen likartade för alla. Förankringar är som kedjor av järn såväl som avklippbara band. Men det är den förra typen av band mellan människor som överväger hur ”plastiska” de än blivit, åtminstone så länge gravstenar och kyrkogårdar vårdas och finns kvar (Unger 1987). Den postmoderna individualiseringen tillhör illusionernas värld, förvisso en viktig värld för både drömmare och drömfabriken. Det fasta som förflyktigas ersätts inte allena av illusioner utan också av något annat mer eller mindre beständigt. Riga – och Almedalens Visby – återuppträffas som minnen av Hansan, dansken, svensken, ryssen, tysken, och Olof Palme, som turistattraktioner, även om både latet och kronan skrivs ner (Lindström 2009). 2020 kan förstås euron ha ersatt de senare.

Morgondagen kommer liksom dagen och gårdagen att omskapas av människor verksamma på olika håll och kanter i samhället och med utblick formad av dessa positioner, platser och kronologier (Therborn 1991). De bär också på mer eller mindre tydligt formulerade förhoppningar färgade av de erfarenheter de själva och deras närmaste – föräldrar, syskon, mor- och farföräldrar och andra släktingar såväl som vänner, studie- och arbetskamrater – har gjort och burit med sig under livets gång.

Förväntningarna formuleras förstås också långt utanför de egna kretsarna och sipprar ner och ut, imiteras, omvandlas och sporrar till både inåtvänd eftertanke och utåtriktad handling. Särskilt unga människor i sina mest formativa år är inte lika blockerade av historiska artefakter utan tar tämligen obekymrat till sig det nya och oförutsägbara. Bloggar, Facebook, och twitter tillhör med största sannolikhet historien 2020. Något annat har kommit i dess ställe (Ekström 2006). Övriga. Bo har kanske fått konkurrens av den datorstyrda hunden, tamagotchin sedan länge ett minne blott. Äldre lär av unga, långsamt ibland, inte bara tvärtom som brukligt var i det s.k. kunskapssamhällets föregångare.

Exkurs: den murkna statens smygande framväxt

Den centrala statsmakten är en mäktig hybrid fylld av avlagringar från förgången tid, från Gustav Vasas, brytningen med Rom och unionstankens gradvisa bortdöende, påfylld under seklers gång av element från de ingående statsdelarnas bortskalning, formativa moment och mer eller mindre beständiga utväxter. Numera nationens territoriella garant och nationlighetens skattskrivare. Det är en stor stat, särskilt när den läggs ihop med resten av den offentliga sektorn (dvs. kommunerna). Tills helt nyligen en både stark och mjuk stat i sin sammanhållande kraft, i dag nog lite svagare och kanske också lite hårdare. ”Sverige” tillsammans med övriga nordiska länder var otvivelaktigt en av 1900-talets ”success stories” också en liten, liten bit in på det nya årtusendet (Alestalo et al 2009; jfr Hort 2007). Piskan har ännu inte överhanden över moroten, men det är något illavarslande – murket? – över dess ständiga men emellanåt obeständiga reformer. Fartblindhet? Framgångsyra? Misstro?

Den mänskliga gemenskap vi i dag – efter 1809 – talar om som Sverige formades av bönders uppgörelser med staten, och av bondsönernas och -döttrarnas exit riktning Minnesota. Så fortsatte det med smärre förskjutningar i böndernas och arbetarnas stat fram till budgetsaneringen i mitten på 1990-talet och så fortsätter det än i dag i ett antal kommuner landet runt. Utvandringen skapade snabbt varaktiga band med den stora världen långt innan ett tidigt alfabetiserat folk kunde stava till globalisering. Den gamla staten däremot, militärstaten och kungamakten, gick mycket långsamt sitt öde till mötes. Eller rättare sagt går. Kungahuset kan lämnas därhän, republik som

demokratins högsta stadium lär väl knappast bli dagsaktuellt alternativ före 2020; Ockelbo däremot en turistattraktion. Den murkna militärstaten då? Även om krig blivit till historia i denna del av världen, har krigarna länge försökt ingjuta föreställningen om det motsatta och lyckades under hela det kalla kriget med flyg- och vapenindustrins hjälp hålla hjulen snurrande och förråden välfyllda. Carl Gustaf är fortsatt en lysande exportvara medan andra Boforsprodukter ställt den svenska statens samvaro med industrin i oförmånlig dager. JAS-39 Gripen har blivit till en riktig gökunge i inhemska militärbudgeten samtidigt som försäljning internationellt korrupperar. Murket? Korruptionens murk? Efter demokratins genombrott var högern länge krigsmaktens främsta politiska försvarare, och en enstaka liberal riksdagsman längedess argaste vedersakare, men på 2000-talet har svenskarna fått uppleva en moderat finansministers tappra försök att täppa till läckaget på Högkvarteret. Statsministern offrade en försvarsminister på budgettakets altare. Sedan dess har världsläget förändrats i Abchazien och Sydossetien. Militärliberalismen är långt ifrån död. Men murkandet fortsätter.

Kyrkostaten var den andra sidan av den förborgerliga ordningen. Murken är nog fel begrepp om den forna statskyrkan även om det länge frodades en förlegad och unken syn på både äktenskap och kvinnor och män, särskilt unga under sekulariseringens barndom. Svenska kyrkan har nyligen omvandlats till en åtminstone halvt frivillig organisation. Avstatligande som tillfrisknande? Medan banden mellan stat och kyrka så smått monterades ner, införde kyrkomötet för dryga femtio år sedan kvinnligt prästerskap. Den särskilda valordningen till denna offentlighet vitaliserar folkväldet trots ett valdeltagande långt under valen till EU-parlamentet, och trots att de vanligaste partierna rostar. Än är mer än halva nationen medlemmar, nästan två tredjedelar för att vara lite mer exakt, frågan är när och var tappet slutar, hur långt det har gått då 2020 nås? Har denna sockenkyrka då gått samma öde till mötes som KF/Konsum eller pågår en, avsekulariserande, process i motsatt riktning? Andra, och i Sverige växande kyrkor, är nog mer murkna än Olaus Petris efterföljare. Svenska kyrkan fortsätter sakta sin vandring i Nathan Söderbloms ekumeniska fotspår: ”en miljard saknar rent vatten – fyll en hink” förkunnades inför påskhelgen 2009. Konkurrensen om själarna i civilsamhället hårdnar dock betänkligt framöver.

Rättsstaten, den borgerliga staten i gammeldags bemärkelse – likhet inför lagen – är bara i något lite bättre skick än militärstaten, med den föga centraliserade statspolisen och de många länspolismyndigheterna som skräckexempel med sina ynkliga uppklärningsprocent. Annat var det på fjärdingsmännens och landsfiskalernas tid, de kände sina bovar och busar, såg emellanåt mellan fingrarna men visste som regel varför. Klassjustis kallades det senare. Åklagar- och domstolsväsendet svajar numera också betänkligt jagat som Domstolsverket är av Riksrevisionen. Ändå har folk i gemen fortfarande ett förhållandevis stort förtroende för juristers professionalitet, också långt in i den klass som en gång ifrågasatte de styrandes makt. I dagens deckarläsande land skapar kampen mot det fruktade avgrundsfolket – Bandidos, Hells Angels m. fl. – nya hjältar och det fängelseindustriella komplexet har funnit ett vinnande koncept. I ett samhälle där de flesta av den utomparlamentariska oppositionens kandidater är dömda brottslingar samtidigt som de politiska ungdomsförbundens många kassörer går fria. Rättvisan är inte helt bortsopad, den ställs tvärtom på sin spets när det till småborgare förklädda trasproletariatet försöker ta över, och historien tar inte slut med att snutlärlingar snart blir till högskolestudenter. Det hela har bara blivit modernare med den europeiska judifieringen av politiken. Festung Europa påminner någon om, Migrationsverkets och –domstolens avhysande barnjägare en annan. Det är något ruttet i kungadömet Danmark, som han säger på Kronborgs slott, och det gäller faktiskt också om riket på andra sidan sundet, norr om Ödåkra, Kattarp och de andra tillhållen i Helsingborg med omnejd. Ännu en liberal riksdagsledamot, denna gång en kvinna i segerstedt-wibergsk anda från grannkommunen i norr, stack tidigt ut hakan och pekade framåt mot 2020.

1800-talets stat såg också en i det närmaste helt ny statsdel födas: affärsverken, den industriella infrastrukturstaten. Gripenstedt & Wallenbergs staten och kapital med Blå tågets vitsighet. Järnvägens segertåg över riket, och telefonens, turbinens: Televerket och LM, Asea och Vattenfall m.m. En branschorganisering av största betydelse för vad som följa skulle. En gång lysande stjärnor på statshimlen. Mycket finns kvar av detta, t.ex. på börsen som Telia. Utanför Vattenfall, i Tyskland som kolproducerande miljöbov. Från Vällingby levereras miljard efter miljard in till statskassan. Annat är det däremot inte mycket bevänt med. Asfaltkartellen med Vägverket produktion. SJ går varken med vinst eller efter tidtabellen, trots bolagisering och k-utsättning.

Banverkets roll i tåglandet vore värd en egen mäsä – det instämmer nog de flesta som åkt Kusttillkust från Göteborg till sydost. För att inte tala om projektet Hallandsåsen. Murket är inte precis rätta ordet om hålet i åsen men rejält murken är denna statsdel. Paradoxen är att dagens sekulära kommuner stammar från samma grundartid. 1862. (Med nya milstolpar 1952-1974 då de små kommunerna gradvis lades samman.)

Under det senast gångna århundradet formades staten också av uppgörelser mellan parter på arbetets marknad om villkoren för lön och arbete. Fackföreningsrörelsen som skola i och för demokrati kan aldrig underskattas i denna statliga omvandlingsprocess hur mycket än den skötsamme arbetaren uppfostrades i nykterhetslogerna. Fängelserna blev aldrig till stora universitet i detta land vad än romantiker orerar (Dannefjord u å). Ur vardagskompromisser och skötsamhet växte istället folkhemmet, välfärdsstaten eller den socialdemokratiska staten fram; de sociala rättigheternas stat för att låna ur en liberal civilministers stora pensionsproposition. Annars var bostadspolitiken först ut, en konjunkturregulator av sällan skadat slag, numera saligen avsmnad? Bort byggdes trångboddhet och därtill ”goda bostäder åt alla” men det blev för bra för att vara sant. Ut kastades barnet med badvattnet och in kom kreditmarknadsexpansion, bubblor som brister lite då och då alltid lika överraskande för den obildade medelklassens hurtiga lånare. Kvar står allmännyttans betongkåkar i förorterens miljonprogram även om det nu blivit fritt fram att riva dem. Sommaren 1991 kallade en blivande minister områdena för ghetton. Är det så konstigt att containrar titt som tätt brinner i Zlatans Malmö, och Räddningstjänsten inte vågar sig fram till brandhårdarna?

Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan blev likaledes till paradexempel även om institutionen AMS tidigt fick allvarliga problem med sin folklighet, först i Norrland – alla måste söderut – senare också på andra håll och kanter i det avlånga landet. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken, däremot, har haft folkets stöd så fort hotet om arbetslöshet krupit närmare in på skinnet. Likaså den universella välfärdspolitiken, bidrag beviljade till alla vare sig det handlat om barnbidrag, föräldrapenning eller pensioner. Nu är det inte längre det korta 1900-talet. Några få år in på det nya millenniet är det så Försäkringskassans tur att drabbas av folkets vrede. Gick den nationella välfärdspolitiken i graven med en organisationsförändring som lämnade en

gången tids territoriella uppdelning åt sitt öde samtidigt som myndigheten skulle spara pengar med den nya teknikens hjälp? F-n trot, än är förstås inte sista ordet sagt i denna uppslitande historia. Det var faktiskt välfärdsstaten som gav upphov till den ”svenska modellen” som under det innevarande decenniet återuppstått på den internationella arenan som den ”nordiska modellen” (Kildal & Kuhnle 2005). Med den senaste globala krisen också skattestaten, Lönsbodamarmorns banksaneringsstat som det numera så fryntliga stenhuggarbarnbarnet bort tillägga om inte annat för Vanåsparkens skull, ett tillägg av wachtmeisterskt torparbarnbarn från dessa obygdar.

Centralmaktens senaste avlagringar härrör dock främst från ramlagarnas tid och ”new public management”, inspektions-, kontroll-, parti-, uppföljnings- och utvärderingsstatens framväxt. Staten har länge kontrollerat sig själv – reviderat räkenskaperna – men med regelstyrningens övergång till mål- och resultatstyrning följde en ny och ännu under framväxt varande myndighetsutövning. Nya, friska (?) organ som ska kontrollera misstänkt gamla och murkna, misstro eller bristande tillit främst inom den egna apparaten? Redan Gustav Möller – (1884-1971) välfärdsstatens och då inte minst välfärdskommunens och kommunsammanslagningarnas arkitekt (fyra rader i wikipedia) – hyste berättigad misstro mot den gamla juriststaten och skapade initialt folkliga förvaltningsorgan som alternativ (Rothstein 1987). Plus ett regerande, nationellt parti, underförstått i skaparens medvetande? Centralmaktens senaste misstro är av murknare slag. Ingen litar på någon, inte ens inom den första kretsen? Riksrevisionsverkets förvaltningsrevision blev till effektivitetsrevision som slogs ihop med Riksdagens revisorer till Riksrevisionen – sedan 2003 ett än så länge trojkaostyrt och överinternkontrollerat riksdagsorgan. Statsministerns kansli tillsammans med finansdepartementets budgetavdelning – först (s), därefter alliansen – har på det egna fältet därefter inrättat den ena fogdekontrollanten efter den andra. I stort sett varje departement och i vissa fall varje större myndighet har inom loppet av några få år fått sin egen inspektionsmyndighet, i det senare fallet mellan sig och regeringen. Arbetslöshetsinspektionen, Skolinspektionen, Socialförsäkringsinspektionen är några exempel från senare år. Efter Tsunamin har den centrala självtilliten halverats och diplomatförvaltningens aspirantutbildning interndeegraderats. Heltidspolitiker och en smal grupp av myndighetsexperter försöker skilja ut sig från statstjänstemännen i gemen – en ny profession (jfr Brante 2005) – är

det så trenden ska tolkas? Bifurkation, en institutionell och social differentieringsprocess – ett friskhetstecken? Knappast, tror vän av ordning.

Modellens förskjutning: från välfärdsstat till välfärdskommun

Summa summarum: under 1900-talet byggde de folkliga rörelserna en nation och en stat. Rörelsernas nationalstat, inte ett ghetto för varje rörelse. En anomali i det dominerande tankeparadigmet som blev till den ”nordiska modellen”. Grundtvig smålog nog i sin himmel. Nykterhetsrörelsens mansuppfostran som följdes av kvinnorörelsens som i sin tur är på väg att följas av miljöungdomarnas barn-, folk- och klimatuppfostran. Frikyrkligheten lade grunden för frivilligheten. Jordens och lönearbetets rörelser kontrabalanserade varandra. Kullenbergstorparen förlorade och fick som tack en gata uppkallad efter sig i Jonstorp, efter 1974 en kommun del i Höganäs. Skillnaden mellan (klass)samhälle och (parti)stat upphävdes för ett ögonblick, motbokens klasstämpel blev till Systembolagets lika för alla-försäljning, och välfärd – att färdas väl – blev till slut liktydigt med offentligt organiserad skola, vård och omsorg jämte sociala försäkringar vid inkomstbortfall av de mest skilda slag under livets samtliga skeden – utom döden. Makten försköts, folket förädlades och instrument för central som lokal konflikthantering filades till. Civilisatorisk inbäddning har det kallats (Elias 1999). Nationen blev den arena varifrån klasskompromisserna i det civila samhället klev in i stat och kommun. Rörelsen blev allt, så även framtiden. Ur allt detta växte just välfärdskommunen. Demokrati ovanifrån av svenskt 1900-talsmärke. Svenskhetens partier och förvaltning fungerade som kommunicerande kärn nerifrån och upp, och uppifrån och ner. Gradvis avamatöriserades kommunerna med välfärdens intåg. Bara Dorotea hungerstrejkade mot utvecklingens lokomotiv – ville inte in i vad som två decennier senare blev familjen Sinkaris Åsele – och fick snart tillbaka sin kommun. Till skillnad mot skånska Riseberga (Ljungbyhed), som 1973 också hade en blocköverskridande riksdagsmajoritet med sig men den avgörande regeringsmakten emot sig.

Redan på 1980- och 90-talen började den här Modellen – som om den har något (s)ubjekt den gärna själv fortfarande vill kalla sig, och som varit så omhuldad mellan Sveavägen 68 och Norra Bantorget i Stockholm – krackelera. Inte så att den gick i

graven som en del hoppades på och några vill(e) tro, andra ville tillbaka till framtiden, men tanken på *välfärdsstaten* som ett möjligt förbund mellan den goda modern och den stränge fadern – folkhemmet, det starka samhället, den gemensamma sektorn ("kärt barn har många namn") – förkastades av välartikulerade krafter både innanför och utanför rikets och huvudstadens gränser. Dess tid var ute, dess rum för stort (eller för litet; "globaliseringen") och dess lokala tankerymd förkrympt. Kontraktet sades upp på obestämd tid. Klasskamraten ersattes av Individen. Partimedlem i sliten kavaj mönstrades ut, kollektivanslutning till det nationella partiet avskaffades frivilligt efter hot om framgångsrik lagstiftning. In kom en väldoftande konsult i dräkt med matchande blus i sällskap med en likaledes ondulerad androgyn lobbyist samt en Armaniuniformerad PR-man. En mäktig kombination. Den passionerade senmodernitetens självpåtaga härförare? Alla just utexaminerade från någon självbelåten högre utbildningsanstalt.

En ny och krassare ordning sågs i gryningen. Avtalen mellan parterna decentraliserades branschvis. Skillnaden mellan privat och offentligt poängterades. Motsättningen mellan kommers och idealism upphävdes i en genuin dialektisk volta. Varje människa blev till en ö när vågorna från världshavens stormar drog in mot land, en försäljare, en kund eller ett ensamt kallt nummer i folkbokföringen och till ett Hej! på den ännu inte helt förstatligade F-kassan. Så lät, och låter alltjämt, emellanåt en tillbakablickande framtidskritik – en nyliberalism med mänskligt ansikte – i carlsdöttrarnas och persönernas land. Det har bara blivit värre sedan det tredje hörnet på Norrmalm, Rosenbad, försvann. Särskilt som en lagom avpassionerad finansminister med knut i nacken grundligt har lärt sig sin hemläxa (jfr Zetterberg & Ljungberg 1997). Den bortblåsta moderniteten? Handlar det i stället om det nationella partiets gradvisa förvandling till en "vanligt" parti – bristande självförtroende på nationlighetens plan?

Än så länge har denna bräckliga farkost vi känner som välfärdsstaten – och med den också välfärds kommunen – haft en märklig förmåga att gäcka sina dödgrävare. Röstberättigade och medborgare har också gjort sin stämma hörd. Närmare makten, lokalt såväl som centralt. Kommer någon 2020 att minnas Bankeryd och förvandlingsnummret från 2006? Nyligen gavs nytt rådrum med Georg W Bushs behandling av bröderna Lehmann. Systembolaget lever (om än på utmätt tid?),

Apoteket är förvisso på väg ut på marknaden medan SBAB består. Kronofogden och Skattemyndigheten är ett enda inre nav i en ständigt snurrande tombola, F-kassan numera helstatlig, Systemskiftet visserligen genomfört i stort sett fullt ut, den globala anpassningsförmågan inte fullt lika påtaglig (men säg, var är den det?) – ändå är det runt kommun och stat som välfärdens entreprenörer frodas och det civila samhällets aktivister flockas. Särskilt runt den lokala offentliga sektorn. Välfärdsmysteriet kallas det på Hornsgatan 20 (gamla Monopolspelets H, nu samlingslokal för Sveriges Kommuner och Landsting). Det tämligen enhetliga försäkringsbolag som bönder, privata arbetsgivare och löntagare inte utan stånk och stön men inom hank och stör skapade för ett till ett halvt sekel sedan – den korta marschen från det befästa fattighuset till folkhemmet – har under vånda anpassats till förändrade förutsättningar, vare sig dessa formulerats i Bryssel eller annorstädes (jordbruksstödet till EU:s CAP och ATP till PPM). Samtidigt har en av de grundläggande tankegångarna bakom välfärdsstaten med råge behållit sina rötter i den nordiska myllan: självstyret, det lokala.

Välfärds kommunen: det nuvarande urverket i det svenska samhällsmaskineriet

Kommunen som grundläggande – territoriell och administrativ – enhet för säkerställandet av människors välfärd, försörjning och överlevnad är fortsättningen på sagan om den nordliga mänskliga gemenskapens öden och äventyr. Den är märkt av den centrala statsmaktens historiska avlagringar men också av de egna, lokalhistoriska: fattigvården, nykterhetsvården, barnavården, landstingen också av vården, särskilt tvångsvården (jfr Olofsson 2008). Ändå är det en tämligen frisk institution vi talar om. Frisk i den bemärkelsen att den ännu inte helt har avskärmat sig från de sina, forskansat sig bakom sina yttre och inre skyddsvallar, mot politainment och med bunkermentalitet. Visst finns undantag från detta mönster, men ungefär så ser det ut, och stämmer väl med Elinor Ostroms globala forskningsresultat om allt från fiskarnas och jordbrukarnas till vattenförbrukarnas samverkansförmåga (1991). Även om inte Riksbankens befullmäktigade kunskapsprofeter vill göra henne delaktig Nobels glans. En annan sida av denna respektlöshet är andra ansvariga för: Rinkebys – med sina knappt 15 000 inbyggare – lilla självständighet upphävdes efter valet 2006. Av huvudstadens kommunala majoritet inordnad i tillväxtens Kista. En

sextonårig historia som stadsdel med egen nämnd och förvaltning gick därmed i graven. Ockupationsmaktens vaktavlösning blev inte till någon ”tvåstatslösning”. Storstäderna tillhör än så länge knappast normalfallet, särskilt inte Stockholm – kanske så 2020 då huvudstadsområdets växtverk kräver nytt tänk? Kanske två-tre storkommuner – Stockholm, Södertörn, en enda norrortskommun – sammanförda i ett kommunalförbund. Eller ett enda Storstockholm med många små Rinkeby som ingående lokala enheter med egna folkvalda borgmästare? När alla (lands-)ting äntligen blivit till historia?

Kommuninnevånare över 18 år är också röstberättigade – i Södertäljes förorter en gång t.o.m.16-åringar – om än som sagt inte medborgare i kommunen. 15 000 grannar tillsammans är snittet som gäller för svenska kommuner, större än så är faktiskt inte de flesta, och därtill Ostroms gränsvärde för fungerande samarbete människor emellan. Nu ska detta tal inte skrivas i sten men sett ur hennes samverkansperspektiv är det kanske helt OK att kommunerna blir mindre och får kämpa för varje ny invånare. Vare sig det är en värvad holländare eller ett kontraktsbarn från Migrationsverket. De små men etablerade partiernas problem med denna nedgång är ett specialfall av forskansningssyndromet. Det är ändå de större kommunerna och dessas kransar som måste tänkas kreativt regionaladministrativt (jfr Molander 2003). Kanske en tvåkommunlösning av annat slag än dagens hinner se dagens ljus till 2020 i vad som en gång var oxenstiernornas land?

Ingen människa kan leva på kommunen allena, eller rättare sagt alla människor i detta lilla land kan inte leva allenast på kommunen, men alla lever i någon sekulär kommun. Ja, än så länge i två – och därvid lär det nog förbli hur mycket än Axel Oxenstiernas avkommor försökt vrida och vända på den lokala geopolitiken. (Också i Danmark gjordes ett försök tidigt detta decennium med resultatet att de rika kommunerna runt Köpenhamn överlevde förvandlingsnumret medan den hägrande ”rationaliteten” segrade på Jylland.) Tinget är kanske dött, men kommunsektorn har växt och frodats och först när högkonjunkturen övergått i en finansiell härdsmälta har växtverken på allvar börjat kännas av. Visserligen går inte längre S&P och Moodys Aaa – gällande rating för både Kommuninvest och Stockholms kommun – att lita på och visst kan också denna bransch bli en krishärd men nödvändigt är det inte – om relationen till både (den rätt murkna) centralstaten, och de egna, klaras ut. En och

annan liten kommun kan säkert få svårt att klara sig på egen hand, men hur många kommunalförbund finns inte för att bistå en granne vid behov? Och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) på Hornsgatan 20 i huvudstaden skriker högt när så krävs. Den privatoffentliga rikslobbyn har både det nationella omfördelningssystemet och grundlagens första paragraf på sin sida (Ramel 1994). Det krävs visserligen bara två riksdagar för ”politikerna” att våldta grundlagen. Men arvet från sockenstämman och fjärde ståndet vilar tungt över de folkvalda från norr till söder hur mycket röstboskap de än blivit. Hur tungt blir kanske en fråga inför 2020.

Välfärdskommunen svarar i dag för det mesta mellan vaggan och graven inom gränser utlagda av Lantmäteriet. Vanligtvis blir det stopp precis före graven, helst vill ingen bli påmind om kommunens skyldighet att ordna fattigbegravning. Om kommunernas villighet att ta emot föräldralösa barn skall användas som index får högst en tredjedel godkänt. Långt mer kan skrivas om kommunens mörka sidor men får anstå denna gång (Linna 2009; jfr Agevall 2007). Redan före vaggans ankomst finns ungdomsmottagningar – visst, ibland i Kyrkans ungdoms eller RFSU:s regi – och mödravårdscentraler med snart obligatorisk föräldrautbildning på schemat. Vården och omsorgen är både mjuk, stor och känslig i kommunerna. Ibland i landstingens regi, ibland i de primärkommunernas, och i ytterligare andra fall mixade med andra (t.ex. Tiohundra i Roslagen). Visst växer de mer renodlade privata alternativen – inklusive innovationen kommunala friskolor – men det mesta betalas över skattsedeln, kommunalskatten och omfördelningssystemet. Skolan – som en gång skulle bli svenskhetens likriktare, istället förvandlad till häftigt privatflum i sina yttersta kapillärer – och privata dagis har på några få håll gjort kommunen till endast en garant i sista hand – för vadå? Sedan finns alla de andra kommunala uppgifterna som de flesta är så beroende av i vardagen alltifrån bygglov till sophämtning – emellanåt utlagda på entreprenad. Fortfarande är kommunen den största arbetsgivaren i de flesta kommuner, i några fall är det landstinget. Frågan är om det mesta av den kommunala verksamheten överlämnats till vinstdrivande storföretag – eller små arbetskooperativ – före 2020. Tillåter mig att tvivla, en motreaktion är minst lika trolig ju fler som tar för sig av kakan och äter upp den utan att låta den finnas kvar. Den centrala statsmakten kan ju också ”ta tillbaka” som skett i Norge med sjukvården.

Kommunen är allt i ett, ändå ingen monolit, finns alltid på plats och närvarar näst intill ständigt i rummet, på nätterna kanske mest i form av inhyrda väktare, egna poliser får de ju inte anställa. Jag överdriver inte även om det korta textutrymmet och bristande tid (dvs. andra prioriteringar) får mig att förenkla och t.o.m. romantisera en smula (jfr Grahn 2008). I grunden handlar det emellertid inte om kommunromantik utan om platsens avgörande betydelse för människors rörelse såväl som försörjningsmönster – och överblick (Kings kommande). Det var dessa platser Amerikaemigranterna lämnade på den tiden de hette socknar och det är hit de nya svenskarna anländer (till kommunarresten, tillfogar den minnesgode). Här formar människor sin tillvaro i samspel – också konflikt – med andra. Många är på väg någon annanstans men än fler stannar eller kommer tillbaka. En hel del pendlar mellan två kommuner i de större s.k. arbetsmarknadsregionerna. Andra pendlar mellan fastboende och övernattningslya. Kanske med fritidshuset som bas. Ändå är det slående hur många det är som aldrig överger den plats där de en gång tog sina första stapplande steg.

Det är till kommunen som innovativa välfärdskommuner värvar andra nordeuropéer att bosätta sig i Tingsryd såväl som Hagfors. Gnosjö hämtar sin arbetskraft i Södertälje, folkbokför den på orten och hamnar i topp i integrationsindex (jfr Sjöstrand 2008). Någonstans bor de uppväxande barn som går på ett närbeläget dagis. De som kommer att bära upp framtidens välfärd, eller märkas av dess ofärd om det vill sig illa. Det är också här det nya klassamhället visar upp sitt fula tryne – med stor variation landet över. Efter den finansiella härdsmltan är det förstas Västsverige och inlandet ner mot Blekinge som fått ta de värsta smällarna, i de flesta fall en uppgång i arbetslöshet från en låg, t.o.m. mycket låg nivå. Till saken hör också att toleransnivån för arbetslöshetens rikssnitt har fördubblats sedan 1990-talets början. Även om målet är att sysselsättningen skall upp till 80 procent är det inte på många håll något liknande tal om att arbetslösheten skall ner till den gamla Rehn-Meidnerska friktionsnivån.

Det är välfärdskommunerna som får ta smällen. Kvar finns 1982 års socialtjänstlag och dess stadgande om människors rätt till en godtagbar standardvälfärd. Och skollagens och hälso- och sjukvårdslagens stadganden om allas lika rätt. Förvisso gjordes viktiga inskränkningar under 1990-talet men fortfarande står förordningens

skrivningar fast, och skärpan i t.ex. arbetskravet lär inte avta trots svårigheterna att hitta jobb. De flesta kommunerna måste, vare sig de vill det eller inte, klara av krisen. Särskilt som den centrala inspektionsstaten trycker ut de sjuka och arbetslösa ur sina system. Variationen är som sagt stor och SKL med omnejd är numera duktig på att redovisa och t.o.m. rangordna de lokala verksamheterna. Som regel finns här resurser av de mest skiftande slag att ta till. Visst behöver dessa förfinas och förädlas, ”benchmarka” vunna erfarenheter (”best practices” för att fortsätta med slangen). Det är inte länge sedan kommunerna främst sköttes av amatörer. Det gick som regel ganska bra även om tidiga Motala går att gräva upp. Nu är det de semi-professionellas tid. Ja, här finns förstås också exempel på klassiska proffs men mycket återstår innan de som gör anspråk på ett kunskapsmonopol på allvar innehar det. Sektorn är Sveriges största arbetsgivare med sina en miljon ”månadsanställda”, mest kvinnfolk (cirka 80 procent; SKL 2009). Bortåt 100 000 positioner har därtill lämnat den offentliga skolavårdochomsorgen för minst lika många positioner på den privata sidan. Här finns mycket att revidera när konkurserna börjar dugga tätt.

I välfärds kommunerna och dess närsamhällen finns både fotbolls- och innebandylagen såväl som pensionärsföreningarna och syjuntorna. När de går samman i full skala kan vad som nästan kan kallas mirakel inträffa, den nyligen invigda Allhallen i Hovmantorp, Lessebo kommun, ett levande exempel på att undrens tid ännu inte är förbi (Hansen, kommande, för en logisk förklaring). På landsbygden finns förstås också facken – liksom inom de platslösa större företagen varhelst de nu valt att verka – och LRF med avläggare i lagom dos. I storstädernas utkanter och utanförskap – miljonprogramområdena, förorten – ibland nya, annorlunda och kanske växande sammanslutningar av euromuslimer såväl som abrahamitiska rashygienister. Landskrona visade vägen, om denna storstadspärla mitt i sundet har redan mycken vardagslyrik skrivits; politiskt underhållningsvåld. De traditionella riksdagspartierna, en gång de fyra demokratiska partierna och numera välfärdens sju självutnämnda skyddsänglar, är vanligtvis också på plats i lokala fullmäktigesalen men inte alltid i takt med tiden. Viktigare än så: det är oftast i det enskilda kommunhuset eller i något av dess rum som bärkraften i de nya mänskliga sammanslutningarna testas. Det var här, och inte genom valen till EU-parlamentet, det gamla fempartisystemet avskaffades med Miljöpartiets framväxt, efter folkomröstningen men ”före säldöden”. Just nu ser vi inte så mycket av framtiden i de

lokala kommunhusen, mest bakåtblickande gränssättare, en synvilla? Är det på nätet det nya, lokala folkstyret växer fram eller röstar människor fortfarande med hjälp av sina fötter? 2020 är en kommun utan missnöjesparti ett förbleknat minne, och ordet missnöje utmönstrat ur gängse vokabulär? Kunden lär ju som bekant alltid ha rätt.

Låt oss lämna Kiviks marknad (ABBA-Gudruns välfärdskommun), vandra vidare framåt i Karl XII:s fotspår, inte till hans Strömstad utan lyfta från det av unionerna övergivna moldaviska Bender och blicka fram mot dagens svenska euroturkar. De finns förvisso i mängder på andra håll i Europa, men enbart Sverige *Euroturk* har (Kukükcan 2009). Den nya generationens röst, står det i dag på omslaget. I Berlin finns faktiskt sedan något år tillbaka ett litet grönsaksblad med detta namn (om Google är att lita på) men det är inte detta som här rent fysiskt läggs på bordet. Det är nämligen i förorterna till de svenska storstäderna som TUF, det 1996 bildade och från fadersorganisationen snart frigjorda Turkiska ungdomsförbundet, skapade en tidning som sedan 1999 har nått ut till allt fler svenskläsende ungdomar, döttrar och söner till den nya arbetsdelningens pigor och drängar (jfr Platzer 2007). Med ett nummer per kvartal och en särskild valbilaga inför varje riksdagsval sedan 2002. Göran Persson drog på rejält redan i den första bilagan: ”Ja! En turk kan bli statsminister i Sverige om 20 år” – d.v.s.om fyra val och tre mandatperioder, 2022! Han menade euroturk. En tuff tidning från TUF som det länge stod på de vanligtvis färgglada omslagen. TUF pekar framåt mot det som på det lokala planet redan hänt i storstäder som Rotterdam och delar av Berlin. Ilmar Reepalu och Anders Lago får se upp framöver. *Demokrati på förortska* har en togolesisk statsvetare på väg till Addis Abeba, länge bosatt i Rinkeby, valt att kalla sina noteringar från storstadsdelaktighetens och -deltagandets Flemingsberg, Hovsjö, Husby, Jordbro, Ronna, Rågsved, Skogås, Skärholmen, Tensta och Vårby gård under det snart tilländalupna tredje millenniets första decennium (Lawson 2008). Kommunerna heter Haninge, Huddinge, Stockholm och Södertälje.

Politik är kanske inte det viktigaste i sammanhanget. Delaktighet och deltagande – samhällsengagemang – tar sig många olika former (jfr Lund 2008). Medan kultursidorna skrev spaltkilometer om *Gringo* har *Euroturk* fått allt fler ”kända” äppelsvenskar bl.a. från de stora drakarna att söka sig till dess spalter och blanda sig med både lokala och istanbulska ”kändisar”. Inte bara den gamle statsministern även

om han tidigt såg möjligheten, också deckarförfattande stjärnreportrar försöker nå ut till en ny läshungrig publik. Och det må vara hur det vill med den gamles framsynthet, *Euroturks* förste utgivare har nu lämnat ungdomsåren bakom sig och är sedan tre år tillbaka ansvarig för *Vyzion*, en tidning med Göteborg som utgivningsort. Utgivare är ett nytt riksförbund med säte i rikets andra stad, bildat med det frigjorda ungdomsförbundet och dess förorter som bas. Den sociala integrationismen är dess adelsmärke även om den för många utomstående är svårtillgängligare än ungdomsbladet. Det är också från dessa kretsar som varumärket *Turkisk yoghurt* stammar. Eurogrekerna – som i diskursen egentligen bara finns i ett mycket bestämt undantagsfall och inte i den turkiska variantens breda mening – har fått konkurrens. Det är något passionerat – modernt – över *Euroturk* och *Vyzion* som kan njutas och smakas av med en gnutta yoghurt. Sammantaget, det är andra eurosar i det horisontella samhället vi kan förvänta oss framöver om den sociala integrationsspiralen fortsätter vare sig detta sker i välfärdskommunal eller annan form. Denna tankefigur tänks vanligtvis vertikalt – uppåtgående, ibland nedåtgående – men spiralen kan, ”förstås”, lika gärna tänkas på tvärs.

Avslutning: efter 2022 – på vandring från folkhemmet till Ikea Family?

Den svenska välfärdskommunens egen arkitekt, Gustav Möller, fick som han ville, hyggligt resursstarka kommuner, men blev de som han tänkt sig? Och vart bär det hän mot och efter 2020? Vilken eller vilka krafter finns i och omkring dagens välfärdskommun och omvandlar den till morgondagens X-, Y- eller Z-kommun? Utfallen kan bli många, typfallen få? Det finns förstås fler möjligheter än ”den enda”, många nya och annorlunda välfärdskommuner kan se dagens ljus.

Växtligheten går ej endast nerifrån och upp. Gustav Möller kom nerifrån och härjade uppifrån (Nyström 1989). Men det var länge sedan. Vad än makarna Myrdal tänkte och gjorde lever Möllers tankar utan att efterföljarna nödvändigtvis är klara över på vilken gigants axlar de står (och faller?). Erlander gjorde det nog, åtminstone gnagde tvivlen om vi ska tro lundavännen och sedermera landshövdingen i Bohuslän, själv från Västerlanda, idag Lilla Edets kommun (Forser 1996). Men efterföljarna? Där centralmakten – likt pensionssparandet – i dag inte har bolagiserat och privatiserat

sina verksamheter överlåter den utförandet till kommunerna. Undantagen är ytterligare några och inte betydelselösa: skatteindrivning, arbetsförmedling, rätts- och (delar av) trafikväsendet, högre utbildning och inte minst socialförsäkringar. Men *skolavårdssorg* har förvandlats till trygghetens och välfärdens kommunala näste med alla sina anställda och användare. Samhällets nav. Välfärdsstatens välfärdssamhälle har blivit till välfärdskommunen. Och den forna statskyrkan är som sagt den största frivilliga välfärdsorganisationen, en i de flesta stift mycket vital sådan. Liksom många andra församlingar av liknande slag har blivit, då inte nödvändigtvis den traditionella frikyrklighetens, snarare de transnationella karismatiska synodernas lokala avläggare (Davis 2007).

Kommunens mandat är visserligen reglerat och försett med budgettak men i praktiken allomfattande. Inte allenarådande. Den statliga översynen – ”stuprören” – av de kommunala verksamheterna har kanske på ytan blivit kraftfullare ty kommunpolitiker klagat över att de måste göra än det ena än det andra som bestämts ”i Stockholm”. Tillåt en tvivlare. Bristen på central koordinering är genomgående, samordning och samverkan undantag utom i retoriken. Trots all styrning uppifrån är ändå variationen stor, för att inte säga mycket stor, kommunerna emellan, ibland också inom och mellan dess närsamhällen. Så såg det ut i den s.k. storstadssatsningen (Hadjighasemi 2006), och därtill efter åtta år med svensk Kommunförbundets FoU-råd har inget fått mig att tro att denna rikedom var något undantag. Kommunerna är, eller kan vara, starka och initiativrika vare sig de är små eller stora överlevare, hårda eller svaga maktutövare. Visst finns här också amatörisk dumdristighet och halvprofessionell vettlöshet. De är inga stater, men emellanåt snudd på stater i staten vilket Göteborgs Göran Johansson allt som oftast påminde om.

Denna mångfald lär vi med största sannolikhet få se mera av framöver. Rörelsen har tagit en annan form, väsensskild från det korta 1900-talets. Denna rikedom är i de allra flesta fall en nyckel till framgång och bakslag både för enskilda och för gemenskaperna från Vellinge och Markaryd till Fagersta och norröver mot Kiruna och Pajala. Hällefors grythyttan vore värd en egen mäsas liksom Lysekils oljeraff (Trondman 2002). Den ena kommunen kommer ännu mindre än i dag att vara den andra lik. Till glädje inte minst för alla de öbor som kan och/eller vill välja skärgård från Gryt och uppåt, eller i Skagerack och Väneren (jfr Rehn 1977). Samtidigt som

idéutbyte mellan kommunerna kommer att blomstra – också som kommersiell industri (tankesmedjor, kurser och konferenser), t.o.m. som exportindustri, som variant på den ”nordisk modellen”. Åtminstone fram till 2020. Japaner och koreaner har sedan länge invaderat svenska välfärdskommuner, och fler lär följa efter ännu några år, kanske decennier.

Närsamhället – civilbefolkningens civiliserade civilsamhälle – kommer att växla i utseende både mellan och inom kommunerna. Några få välfärdskommuner kommer – liksom Haninge och Stenungssund på 1990-talet – att krisa, medan de flesta andra lever länge i största välmåga, eller lagom. Några år, högst tre enligt överhetens nuvarande regler, med minus i kassan. Bäst förutsättningar har de som kan nå ut i världen, vare sig det sker virtuellt eller manuellt. Vanlig men snabbtrafikerad järnväg underlättar, så också bredband och modernare överföringar. Här finns mycket att göra som norska statliga Telenor just påminner om i annonseringen – negativ reklam – av sitt nya nät (”Leve allemansrätten”). Och nymodigheter tillkommer vartefter. Inför 2022 finns således också ett ”worst case scenario” föga troligt som helhet – den gamla fattigvårdskommunens återkomst. Bristen på vårdare av gamla i glesbygden kan bli mumma för den elektorala demokratins dödgrävare samtidigt som tundran och en periodvis människoslukande turismindustri breder ut sig norr om sträckan Arlanda-Charlottenberg. Kontrakterade kommuner rekvirerar – i brist på anställningsbara – från Pliktverket; kommun och stat i ny nationell konstellation (jfr Rosenberg 2009). Förortens värstingar liksom överklassens slynglor och slynglar får vänta med sina världsomseglingar och först tvätta rumpor i nedläggningshotade, äldreomsorgstunga välfärdskommuner, t.ex. Ragunda? Ett villkor för att få komma in på attraktiva utbildningar i Sverige?

Den kommunala krishanteringen kommer närmast framöver i mångt och mycket att vara beroende av hur de nya, bidragsberoende välfärdsentreprenörerna hanteras. Dock: kriskommunerna har förmodligen kraft nog att gemensamt skapa sina egna akuter om inte den murkna centralstaten vill upprätta några för dem. EU:s fonder är annars som gjorda för dem även om de börjar sina efter krisen. Välfärdens entreprenörer – en gång finansvalpar nu friskoledirektörer, vårdfabrikörer och omsorgsdisponenter plus alla kravmärkta rättviseförsäljare – kommer att fortsätta att flockas runt välfärdskommunen. Mestadels för att få tillgång till de icke obetydliga

resurser den kontrollerar och förfogar över men ibland också hjälpa densamma att få ett och annat svåråtkomligt EU-bidrag. Likaså alla de vanligtvis obetalda frivilligarbetare och deras mänskliga sammanslutningar (idrotts- och kulturföreningarna, Frälsis, Myrorna, Stadsmissionen, Caritas, moskén m.fl.), vilka täcker upp där varken det offentliga eller den vinstdrivande välfärdsföretagsamheten inte finner mödan värt att visa sin närvaro, eller i det senare fallet inte att ens rikta sina blickar mot kommunen och dess kassakista.

Välfärd handlar om materiella och mänskliga resurser, och kontroll över tillägnelsen av dessa resurser, möjligheten att förmera dessa värden. Makt, helt enkelt: över framtidens tillgångar, skärgårdar, öbor – och blindskär. Och öbons och öbornas makt över skären, kobbarna, marken, platserna där barn de lekt – och över det rena vattnet, luften och elden. Eller som förtröstansfullt ibland sägs till beundrande och undrande besökare i Norge: ”etter olje – rent vann”! Moderniteten lever, åtminstone på andra sidan kölen, med största sannolikhet också på denna sida, t.o.m. på den andra sidan av Östersjön, hur otroligt det än kan låta i denna svårtydda tid. ”Democratic warming”, uppvärmning av folkstyret, har en samtida skotsk upplysningsman och tidig förespråkare för såväl civil nynationalism som stärkt europeisk sammanhållning, kallat dessa, tidens, tecken i Norden såväl som i Brasilien (Nairn 2007; jfr Wennerhag 2008). Pomperipossas välfärd omfattade barnen och djuren, vuxenväldens var förföriskt grym inte minst när en synnerligen skicklig viktigpetter plötsligt kom till korta. Ett friskt samhälle i en än så länge blott småmurken stat – och däremellan välfärdskommuner, i rörelse, några få säkert murkna, ännu ett antal småmurkna, alla satta i rörelse av skattskrivna såväl som pendlare och papperslösa människotyper i LagomModerniteten? Fortfarande på vandring från folkhemmet till Ikea Family, mot designtorget Älmhult?

Anmärkning. Med nuvarande valordning blir det kommunal- och riksdagsval i Sverige 2018, och 2022.

Litteratur:

Agevall, O. (2007), ”Mobbing, interaktion och meningsproduktion” i M. Carleheden, R. Lindskog & C. Roman (red) *Social interaktion – förutsättningar och former*. Malmö: Liber.

- Ahrne, G. (2007), *Att se samhället*. Stockholm: Liber
- Alestalo, M, Hort, S E O, & Kuhnle, S. (2009), *The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons*. Berlin: Hertie School of Government (Working Paper).
- Ascherson, N. (2004), *Stone voices: the search for Scotland*. New York: Hill & Wang.
- Berggren, C. (2002), "Från fusion till fission – storföretag, fusioner och innovationer" i G. Ahrne & R. Swedberg (red) *Ekonomi i samhället – ekonomsociologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergman, P. (2009), *Kvinna bland stålmän* (bokmanus under utgivning).
- Berman, M. (1986), *Allt som är fast förflyktigas*. Lund: Arkiv.
- Brante, T. (2005), "Staten och professionerna" i Rask Eriksen Jörgensen (red) *Professionidentitet i förändring*. Köpenhamn: Akademisk forlag.
- Dannefjord, P. (u.å.), *Praktiker och målförändringar: SAP 1889-1905*. (licentiatavhandling, Växjö universitet).
- Davis, M. (2007), *Slum – världens storstäder*. Lund: Arkiv.
- Ekström, A. (red) (2006), *Digital välfärd*. Stockholm: Global Utmaning.
- Elias, N. (1999), *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv (med John L. Scotson).
- Forsner, T. (1996), *Jag har speglat århundradet*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Grahn, M. (2008), *Picasso valde också Kristinehamn*. Stockholm: Månocket.
- Greider, G. (1998), *Arbetarklassens återkomst – om klasskampen, globaliseringen och framstegstanken*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Hadjighasemi A. m.fl. (2006), *Experiment, motstånd, makt – det kommunala integrationsarbetet och storstadssatsningen i Södertälje*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Hansen, J. (kommande), *Förtätning i den genomorganiserade samhället*. (avhandling, preliminär titel).
- Hort, S.E.O. (2007), "Mr. Welfare State, I presume", *Bergens Tidene*, 7 december.
- Jacobsson, K. (2009), *Känslan för det allmänna* (bokmanus under utgivning; preliminär titel).
- Kildal, N & Kuhnle, S. (red) (2005), *The Normative Foundation of the Welfare State: the Nordic Experience*. London: Routledge.
- Kings, L. (kommande), *Överskridandets praktik – föreningsliv i den urbana periferin*. Huddinge: Södertörns högskola (avhandling, preliminär titel).
- Kükükcän, T. (red) (2009), *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*. Amsterdam: Türkevi Research Centre.
- Lawson, A. (2008), *Demokrati på förortsska – storstadssatsningen i Stockholm, Haninge, Huddinge och Södertälje*. Huddinge: Södertörn Research Reports Nr 2.
- Lindström, J (2009), "Urban renewal and spatial differentiation in post-soviet Riga: from Soviet city to 'Western' metropolis?" i J. Aidukaite (red) *Poverty, Urbanity and Social Policy: Central and Eastern Europe Compared*. New York: Nova Sciencia.
- Linna, K. (2009), "Kommunerna måste göra mer mot diskriminering". *Smålandsposten* 3 juni.

- Lund, A (2008), *Mellan scen och salong – en kultursociologisk analys av ungdomsteater*. Lund: Arkiv.
- Mills, C. W. (1985), *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv.
- Molander, P. (red) , (2003), *Staten och kommunerna*. Stockholm: SNS.
- Nagel, A-H (red) (1991), *Velferdskommun – kommunenes rolle i utviklingen av velferdsstaten*. Bergen: Alma Mater.
- Nairn, T. (2007), "The Enabling Boundary", *London Review of Books* (Oct 18).
- Nyström, P. (1989), *Historia och biografi*. Lund: Arkiv.
- Olofsson, G. (2008), "Kan professioner autonomi leda till 'professionella katastrofer'?" i K. Jonnergård m fl (red) *När den professionella autonomin blir ett problem*. Växjö: Växjö University Press
- Oström, E. (1991), *Governing the Commons – The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press (under utgivning på svenska)
- Papakostas, A. (2009), *Missstro, tillit, korruption – om det offentliga civiliseringen*. Lund: Studentlitteratur
- Platzer, E (2007), *Från folkhem till karriärhushåll – den nya husliga arbetsdelningen*. Lund: Arkiv.
- Polanska, D. & Papakostas, A. (2009), *Det låsta samhället* (under utgivning) .
- Ramel, C. (1994) *The Swedish Association of Local Authorities: Corporatist, Civil Society or Welfare State Actor?*. Stockholms universitet, sociologiska institutionen (licentiatavhandling).
- Rehn, G. (1977), "Towards a society of free choice" i J.J. Wiatr & R. Rose (red) *Comparing Public Policy*. Wrocław: Ossolineum
- Rosenberg, G. (2009), "Nationen på gott och ont" och "Ett handfast förslag". *Dagens Nyheter* 26 respektive 27 maj.
- Rothstein, B. (1987), "Att administrera välfärdsstaten. Några lärdomar från Gustav Möller" i *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* nr 36-37.
- Sjöstrand, G. (2008), *Gåvan i Gnosjö – företagares relationer i ett industriellt distrikt*. Göteborg: Sociologiska institutionen (avhandling nr 31).
- Sveriges Kommuner och Landsting, (2008), *Välfärdsmyteriet? Kommunsektorns utveckling 1980-2005*. Stockholm: SKL.
- Therborn, G. (1991), "Samhällelig styrning" och "Social styrning och hushållsstrategier" i S.E. Olsson & G. Therborn (red) *Vision möter verklighet – om social styrning och faktisk samhällsutveckling*. Stockholm: Publica.
- Trondman, M. (2002), *Kulturskola som kulturell och social förändringsagent – en fallstudie av "kulturell" keynesianism och dess möjligheter och begränsningar i Hällefors kommun*. Växjö: Centrum för kulturforskning.
- Unger, R.M. (1987), *Plasticity Into Power: Comparative-Historical Studies on the Institutional Conditions of Economic and Military Success*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wennerhag, M. (2008), *Global rörelse – den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar*. Stockholm Atlas.
- Zetterberg, H.L. & C.J. Ljungberg (1997), *Vårt land – den svenska socialstaten*. Stockholm: City University Press.

